

Infobestand etappe 8 Nieuwolda Oostwold Camino Schiermonnikoog - Münster.

Nieuwolda.

Nieuwolda, vroeger Midwolderhamrik is ontstaan in de zestiende eeuw op de voormalige oeverwallen van de Munter Ae. Vermoedelijk is deze streek nooit geheel verlaten geweest. De verhoogde erven van de boerderijen bij het klooster Menterwolde boden vermoedelijk voldoende beschutting tegen stormvloed. Omstreeks 1542 werd een nieuwe kadedijk aangelegd ter beteugeling van de Dollardvloed. Deze dijk volgde het tracé van de oeverwallen langs de Munter Ae tussen Woldendorp en 't Waar. Het dorp is aan die dijk ontstaan; de oudste boerderijen staan zijdelings tegen de dijk. Omstreeks 1573, enkele jaren na de Allerheiligenvloed werd deze waterkering uitgebreid tot een zeedijk. Johan Rengers van ten Post noemt dorp het rond 1582 een *vledder* (moeras) *in de uterdycken achter Wagenborgen in den Dullert gelegen*, dat na de Allerheiligenvloed van 1570 door de Oldambtsters succesvol herbedijkt is. Door oorlogshandelingen raakte deze dijk omstreeks 1589 in ongerede. Op de plek van de belangrijkste sluizen bij Nijezijl (vermoedelijk bij het huidige dorp) en Zwaagsterzijl werden na 1580 schansen gebouwd, die met Spaansgezinde troepen werden voorzien. Deze Nijezijl is mogelijk identiek aan de *Waghenborgerzijl*, genoemd in 1580. Na de Reductie van 1594 werden de dijken weer hersteld. In 1626, 1666 en 1701 volgden nieuwe inpolderingen.

De oorspronkelijke naam van het dorp was Midwolderhamrik, ofwel de hamrik (de gemeenschappelijke gronden in het buitengebied) van Midwolda. Vandaar de naam *'t Hammerk*, waaronder het dorp bij de lokale bevolking nog steeds bekendstaat. In de loop der eeuwen werd steeds meer land op de Dollard teruggewonnen. Op dat nieuwe land was het goed boeren. Nieuwolda staat daarom in Groningen ook wel bekend als *'t golden hamrik*. De rijkdom van de vroegere boeren is terug te vinden in de fraaie gebouwen. Het dorp wordt door het Termunterzijldiep doorsneden.

Van 1910 tot 1934 had het dorp een station aan de door de Noordoosterlocaalspoorweg-Maatschappij (NOLS) aangelegde spoorlijn Zuidbroek - Delfzijl. In Nieuwolda bevindt zich het museumemaal *De Hoogte* dat door een historische Bronsmotor wordt aangedreven.

Kerk van Nieuwolda.

De kerk van Nieuwolda is een hervormde kerk in het dorp Nieuwolda en behoort sinds 2004 tot de Protestantse Kerk in Nederland. Het kerkgebouw is eenbeukig met driezijdige sluiting, daterend uit 1718. De toren met een gebogen ingesnoerde torenspits werd in 1765 toegevoegd. Op de torenspits staat geen weerhaan, maar een zeemeermin, als verwijzing naar het land dat in de loop der eeuwen op de zee (de Dollard) is teruggewonnen. De luidklokken dateren uit 1775 en 1812. De preekstoel heeft panelen met houtsnijwerk tussen gecanneleerde pijlers, een cartouche en een klankbord. Ook het kerkmeubilair is oorspronkelijk 18e-eeuws. De kerk werd in 1904 gerestaureerd door de architect C.H. Peters en opnieuw in de jaren 1976-1978. De kerk is een rijksmonument. Het orgel van deze kerk neemt in het Groninger orgellandschap een unieke positie in. Het werd in 1787 vervaardigd door de orgelbouwer Johann Friedrich Wenthin uit Emden en staat op een gezwenkt oksaal met lezenaar. De orgelkas is in rococostijl. Het instrument werd jarenlang onderhouden door de firma Lohman en in 1874 gewijzigd door Roelf Meijer.^[1] Ook diens leerling Jan Doornbos (bijgenaamd 'Jan Avontuur') heeft vaak aan dit orgel gewerkt. In 1998-2001 is het gerestaureerd door Mense Ruiter. Er zijn twee manualen, 19 registers en een aangehangen pedaal.

Kolkenpad.

Bij dijkdoorbraken rondom de oude Dollarddijken ontstonden diepe kolken die samen het natuureservaat de Oude Geut. Door de bossages zijn de kolken niet altijd goed zichtbaar.

Klooster Midwolda.

Het Grijzevrouwenklooster of Grijzevrouwen is een voormalig cisterciënzer nonnenklooster te Midwolda. Het kloosterterrein kwam in de loop der tijd aan de rand van de zich steeds verder uitbreidende Dollard te liggen. De stichting van het Grijzevrouwenklooster was het gevolg van de overgang van het benedictijner dubbelklooster in Menterwolde in 1259 naar de orde van de cisterciënzers. Omdat deze orde geen dubbelkloosters (van monniken en nonnen) toestond werd onder supervisie van de abdij van Aduard een vrouwenklooster in Midwolda gebouwd. Na verplaatsing van het mannenklooster van Menterwolde naar Termunten bleef de relatie tussen beide kloosters gehandhaafd. De abt van het klooster in Termunten was tevens overste van het Grijzevrouwenklooster.

Het Grijzevrouwenklooster werd in 1569 geplunderd door de watergeuzen, waarop de abt van Aduard voorstelde om de nonnen te verplaatsen naar het Klooster Yesse. Niet alle nonnen gingen daarheen, waarop tussen de vertrekkers en blijvers onenigheid ontstond over de verdeling van de inkomsten uit met name het voorwerk van het Grijze Vrouwenklooster bij Lalleweer. Bij de Reductie werd de kloostergoederen in beslag genomen en moesten de overgebleven zes nonnen (waaronder priores Frida Oomkens en proost Nicola Aspherdino) vertrekken. De fundamenten van het kloosterterrein werden rond 1900 teruggevonden en in 1944 onderzocht door Albert van Giffen. Ze vormen tegenwoordig onderdeel van een akkerbouwperceel.

Midwolda.

Het dorp Midwolda werd in de middeleeuwen gesticht als veenontginningsnederzetting. De nederzetting lag centraal in het veengebied van het Oldambt. Het veengebied werd aangeduid als wold (Wold-Oldambt). De naam 'wold' wijst op begroeiing van het veen met bos. Het ontstaan van 'wold'-toponiemen in de middeleeuwen wordt verklaard door de aanwezigheid van moerasbos op de flanken van valleien, zoals op het Drents Plateau het geval moet zijn geweest en, in Hollandse veengebieden, door de aanwezigheid van broekboszones langs riviertjes.

De kerk en toren van Midwolda

De toren van deze kerk heeft een bijzondere, achtkantige, houten bovenbouw, en is twee decennia eerder gebouwd dan de kerk zelf. De huidige brede rechthoekige zaalkerk is in 1738 gebouwd en vervangt een zeer imposante romaanse kerk met vier(!) torens. Een herinnering aan die torens staat in de vorm van pinakels op het brede zadeldak; op iedere hoek één. In de kerk zelf valt het grote Hinsz-orgel uit 1772 op. Het eikenhouten meubilair, bestaande uit kerkbanken, een met houtsnijwerk versierde preekstoel, en twee herenbanken met het wapen van Hora Siccama, is uit de bouwtijd.

Omdat het oorspronkelijke Midwolda veelvuldig overstromde, werd het dorp verplaatst naar een hoger gelegen zandrug. Daar werd in de 12e eeuw een romaanse kerk gebouwd, met een lengte van 62 meter, wat opgravingen door het Biologisch Archeologisch Instituut van de RuG uitwijzen. Deze kerk was de gemeenschappelijke kerk van Midwolda en Midwolder Hamrik, het latere Niewolda. Bij hoog water werd de kerk echter omringd door het water, met als gevolg dat in 1667 een van de torens instortte. Hoewel de Groninger raad al in 1668 tot afbraak besloot, gebeurde dit pas daadwerkelijk in 1738.

Aan het begin van de 18e eeuw werd begonnen met de bouw van een nieuwe kerk, merkwaardig genoeg in gotische stijl. Het werd een brede, rechthoekige zaalkerk met twee zadeldaken, later samengevoegd tot één. De 70 cm dikke muren met tweemaal versneden steunberen en spitsboogvensters geven het gebouw een gotisch karakter. In 1708 startte men met de bouw van een toren met vier geledingen; de derde en vierde geleding zijn achtkantig en van hout, waarbij de bovenste geleding bestaat uit een open achtkantige lantaarn op een klokvormig koepeldak.

De kerk bestaat uit één ruimte, gedekt met een laag houten tongewelf dat geflankeerd wordt door vlakke plafonddelen. Vanwege de lengte van de balken die het gewelf dragen en het extra gewicht van

het gewelf is ondersteuning aangebracht in de vorm van zes kuilen met composietkapitelen. De grote korbelen onder de moerbalken zijn beschilderd met cartouches en rolwerk. Bij de laatste restauratie van 1965-'72 is de traditionele kleur ossenbloedrood weer teruggebracht. De preekstoel en het doophek zijn in Lodewijk XIV-stijl. De avondmaaltafel is mogelijk het oudste meubelstuk in de kerk (17e eeuw). Het orgel is het op één na grootste in de provincie, gebouwd door Hinsz in 1772. De kerk, het orgel en de toren zijn tussen 1965 en 1972 volledig gerestaureerd. De toren werd in 2002 opnieuw opgeknapt. De kerk en het orgel ondergingen in 2004 een grote onderhoudsbeurt.

Slingertuin Boerderij Hermans Dijkstra.

De boerderij Hermans Dijkstra heeft een museale functie. Er wordt een beeld gegeven over het leven en werken van een rijke herenboer rond 1900. Zo is de hele boerderij ingericht in de stijl van 100-200 jaar geleden. Na een grondige restauratie van het pand dient dit nu als restaurant met museum.

Wanneer er iemand aanwezig is, bent u welkom voor een rondleiding door de boerderij.

Een slingertuin is een bij de negentiende-eeuwse Groninger borgen en statige boerderijen veel voorkomende tuin in Engelse landschapsstijl.

Belangrijke voorbeelden vormden vermoedelijk parken en wandelbossen in vroege Nederlandse landschapsstijl, zoals het Slochterbos, dat omstreeks 1800 is aangelegd en veel bezoekers uit de regio aantrok.

Kenmerkend voor de slingertuinen is het verschil in hoogte en het 'kronkelige' verloop van waterpartijen, borders en voetpaden. Herenboeren lieten slingertuinen aanleggen om hun boerenhuizen meer aanzien te geven. Daarbij hoorde sinds ongeveer 1870 vaak ook een villa-achtige architectuur. Oorspronkelijk zou de term een schimpnaam zijn geweest omdat met name mensen uit andere klassen dan herenboeren het belachelijk vonden dat een tuin niet als moestuin was ingericht maar als siertuin. Het begrip 'slingertuin' komt in historische bronnen weinig voor, in tegenstelling tot de term 'slingerpad', die al rond 1840 wijd verbreid was om stijlelementen van de Engelse tuin te beschrijven.

Ennemaborg.

Konikpaarden beheren het bos van Ennemaborg. Het bos achter het park is 150 jaar geleden aangeplant, puur voor de opbrengst van het hout. De bomen staan dan ook netjes in een rij. We laten het nu beheren door Konikpaarden, wilde paarden die het landgoed het hele jaar door begrazen. Zij kunnen goed tegen extreme weersomstandigheden en hoeven 's winters dan ook niet op stal.

Eén van de pronkstukken van Het Groninger Landschap is de Ennemaborgh. De borg stamt uit de veertiende eeuw en is in de achttiende eeuw ingrijpend verbouwd. Pal achter de statige borg ligt een ronde vijver met riet, waterlelies en groene kikkers. Het is een overblijfsel van de gracht die de borg ooit omringde. Het voorste gedeelte van het landgoed is een park, verder naar achteren ligt het natuurbos.

Wat nu wordt beschouwd als de achterkant van de borg, was vroeger de voorkant. En aan die oude voorzijde ligt een prachtig park met een oprijlaan van maar liefst 3 kilometer. Een lange oprijlaan was vroeger een statussymbool. Hoe langer de entree, hoe meer rijkdom er kon worden getoond aan de bezoekers van de borg.

Oldambtmeer

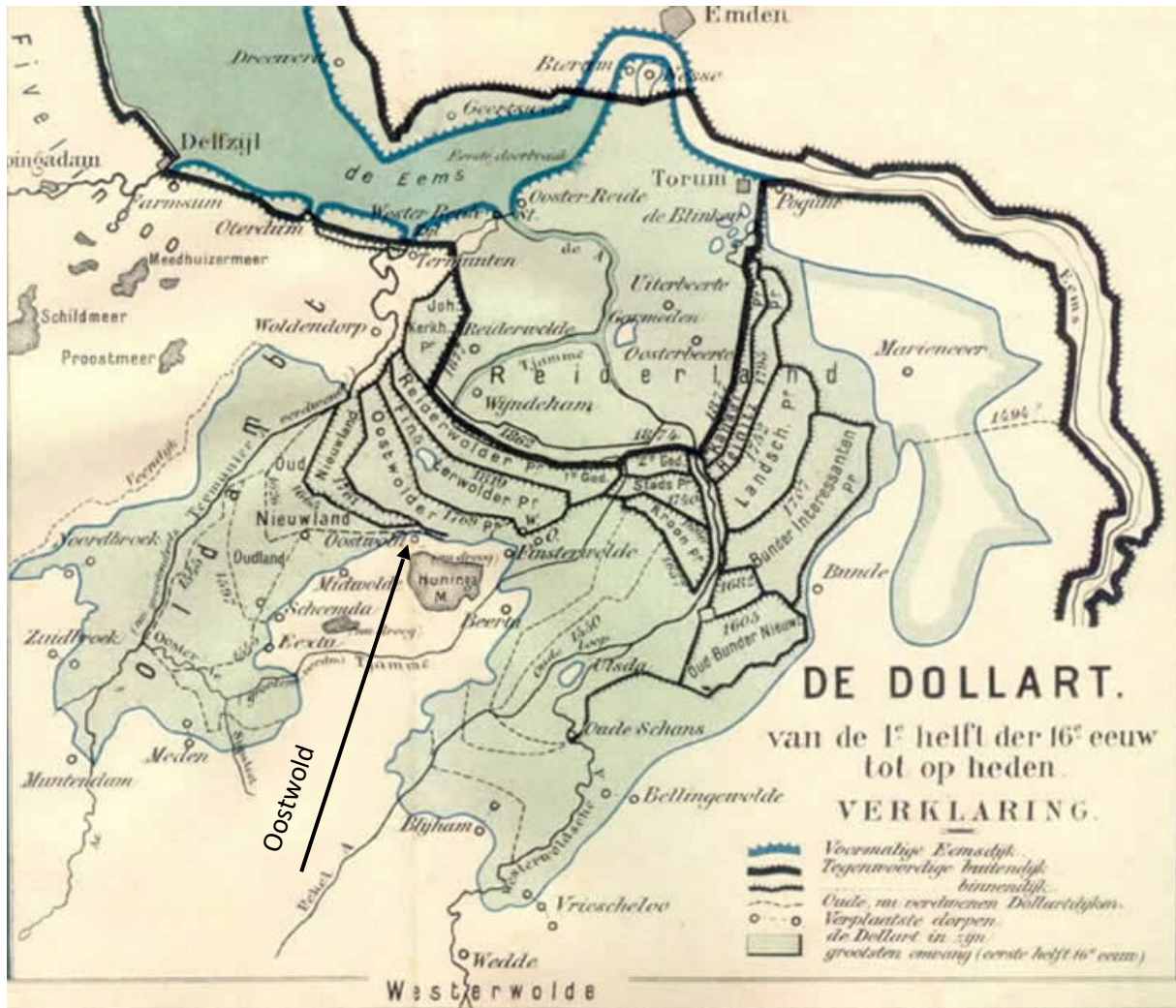
Het Oldambtmeer is een meer van zo'n 800 hectare gelegen in het Oldambt. Het meer is aangelegd als onderdeel van het woon- en recreatieproject Blauwestad. Met een oppervlakte van 800 hectare en een waterhoeveelheid van 14 miljoen kubieke meter is het Oldambtmeer een van de grotere meren van Nederland. Het Oldambtmeer is gemiddeld 1,30 meter diep, waardoor het met name geschikt is voor (open) zeilboten en kleinere motorjachten.

Oostwold.

Oostwold ligt in het Oldambt en lag oorspronkelijk aan de oever van de Dollard. De Dollard lag aan de Noord kant van het dorp. Op de historisch op de volgende pagina is dat goed te zien. Op de

bovenstaanden actuele hoogtekaart zien we ten noorden van Oostwold duidelijk de lijnen van de inploderingen. Buiten het dorp, aan de weg naar Midwolda en in de Oostwolderpolder staan kapitale boerderijen, in het dorp woonden de landarbeiders. De tegenstellingen tussen boer en arbeider waren in deze streek van oudsher zeer groot. In het nabijgelegen Finsterwolde heeft die tegenstelling geleid tot een zeer sterke positie van de Communistische partij. In Oostwold en in het nabijgelegen Midwolda waren en bleven de landarbeiders streng protestants.

Hervormde Kerk Oostwold.

De huidige hervormde kerk van Oostwold is een vervanging van een oudere kerk. De oudste, uit de Middeleeuwen stammende kerk was vermoedelijk noordelijker gelegen. Deze kerk moest in 1543 wijken voor de telkens terugkerende overstromingen van de Dollard. In 1545 kwam aan de noordzijde van het dorp de nieuwe Dollarddijk gereed. Achter deze dijk werd waarschijnlijk eerst een noodkerk gebouwd. De reden om een tijdelijk kerkgebouw op te richten was mogelijk de opkomende Reformatie met als gevolg onlusten die uiteindelijk in 1568 uitliepen op een 80-jarige oorlog met Spanje. Nadat in 1594 de stad Groningen op de Spaanse troepen was veroverd, keerde de rust terug in Groningen. De weergekeerde vrede leidde er in Oostwold toe dat er vermoedelijk in 1598 een nieuwe

kerk kon worden gebouwd. Het kerkgebouw was daarmee het eerste Godshuis in het gewest Groningen dat naar protestantse inzichten kon worden gebouwd. Over deze kerk is in de geraadpleegde geschreven bronnen niets vermeld, maar vermoedelijk was het een rechthoekige zaalkerk met vrijstaande toren, zoals is te zien op de in 1677-1678 vervaardigde Coenderskaart. Het is ook mogelijk dat de toren vrijwel direct na de afbraak van de oude kerk als bakken achter de dijk werd gebouwd, waarna er rond 1600 een nieuwe kerk naast de toren verrees. In één van de balken stond gesneden: alle dinck is vorghenckelick sunder Ghodes woert, 1598.

Bonsema liet zich bij zijn ontwerp inspireren door de zeventiende eeuwse Nieuwe Kerk te Groningen. Beide kerken hebben een Grieks kruis als grondplan. Deze vorm is op zich goed bruikbaar voor de rooms-katholieke liturgie, maar minder geschikt voor de protestantse eredienst, waar de kansel centraal staat en alles in de kerk hierop is gericht. Desondanks werd in Oostwold gekozen voor het klassieke Griekse kruis als grondplan. Later is de kerk nog verder uitgebreid.

Pastorie Oostwold met slingeruin.

Blijkens sluitingssteen in 1771 gebouwde pastorie is een rijksmonument, bestaande uit een zeven traveeën breed woonhuis met verdieping onder zadeldak en nok evenwijdig aan de voorgevel; zijtopgevels met schoorstenen waarop borden. Achterhuis is schuurvormig.

Gereformeerde Kerk Oostwold.

Voor het kerkplein staat een hekwerk van bruinpaars gesinterde baksteen, ook het kerkgebouw is hieruit opgetrokken. Het kerkgebouw bestaat uit twee op elkaar geplaatste volumes met een samengestelde kap. Aan de straatkant heeft het gebouw een gemetselde topgevel - de hoge ruitvormige naald, zo lijkt het, komt voort uit de nok van de entree. De naald is met zink afgewerkt en het bovenste element is van bladgoud. De entree aan de voorzijde heeft de zelfde vorm als de voorgevel en wordt omlijst door een spitsboog met een rollaag. De bouw is kenmerkend voor de stijl van de Amsterdamse school. De toegang is met dubbele houten deuren met beslag en de bovenlichten (de ramen boven de deuren) met gekleurd glas in lood in de spitsbogen. In het interieur zijn bijzondere elementen te zien, zoals een aflopende houten vloer. De lambrisering is van baksteen met daarboven wit gepleisterde delen. De dakconstructie is apart en de balken zijn in het zicht gemaakt. Iedere gevel is voorzien van 3 glas in loodramen. De achtergevel is getrappt gemetseld, met daarboven een orgelgalerij. De banken zijn waaivormig opgesteld. Het schilderwerk is aangepast aan de kleuren van de Amsterdamse school, zo ook het glas in lood.

Het kerkgebouw is in 2001 aangewezen als Rijksmonument en is bekend onder nummer 522106 in het Monumentenregister. Het is het jongste monument in de gemeente Oldambt. In 2012-2013 is de kerk gerestaureerd en in de oorspronkelijke kleuren teruggebracht, waardoor het gebouw weer een goed voorbeeld is van de bijzondere stijl van de Amsterdamse School.